

UTICAJ EKONOMSKIH RECESIJA NA RAZVOJ SAVREMENE MAKROEKONOMIJE

Aleksandra Prašćević¹

E-mail: aleksandra.prascevic@ekof.bg.ac.rs

Apstrakt: Rad je posvećen istraživanju važnijih promena do kojih je u razvoju makroekonomske misli došlo usled velikih ekonomskih recesija tokom XX veka i u prvim decenijama XXI veka, uz prognozu kakve će promene iznedriti tekuća recesija izazvana pandemijom korona virusa. Analizira se u kojoj su meri recesije bile stvarne prekretnice i da li su podstakle rascep i neslaganja u makroekonomiji, ili su podstakle postizanje novih konsenzusa. U tom kontekstu se i razmatra pozicija dominantnog neoliberalizma koga je u bliskoj prošlosti uzdrmala Velika recesija (2007-09), da bi se danas nalazio pred velikim iskušenjima koje su mu trenutna zdravstvena kriza generisana pandemijom bolesti COVID-19, a zatim i ekonomska kriza nametnule. Danas se pred makroekonomiju stavlja primarni zadatak da prognozira efekte različitih mera ekonomske politike za kojima trenutno posežu države širom sveta, kao i da se prognozira dužina trajanja i oštrina recesije koja je pandemijom izazvana. Naravno, nezavidno stanje u kome se globalna ekonomija kao i ekonomska misao danas nalaze, samo su delimično posledica pandemije, dok su dobrim delom rezultat višegodišnjih ekonomskih problema koji su pandemijom samo produbljeni. Oni su rezultat i višegodišnje krize makroekonomske misli, čiji je dominantni tok zasnovan na neoliberalnim ekonomskim idejama oličenim u monetarizmu i Novoj klasici, a sublimiranih kroz formu konsenzusa u makroekonomiji poznatog kao nova neoklasična sinteza.

KLJUČNE REČI: EKONOMSKE RECESIJE, GLAVNI TOK MAKROEKONOMIJE, NEOLIBERALIZAM, PANDEMIJA COVID-19

JEL KLASIFIKACIJA: B22, E12, E13, E32.

---

¹ Ekonomski fakultet, Univerzitet u Beogradu

THE INFLUENCE OF ECONOMIC RECESSIONS ON THE DEVELOPMENT OF MODERN MACROECONOMICS

Abstract: *The paper analyzes important changes that occurred in the development of macroeconomic thought due to major economic recessions during the XX century and in the first decades of the XXI century, with a prediction of what changes will be caused by the current recession caused by the coronavirus pandemic. It analyzes the extent to which recessions were real milestones and whether they encouraged divisions and disagreements in macroeconomics, or encouraged the achievement of new consensus. In that context, the position of the dominant neoliberalism is being considered, when in the recent past it was shaken by the Great Recession (2007-09), and today it is facing great temptations imposed on it by the current COVID 19 pandemic crisis which generated economic crisis. Today, macroeconomics is faced with the primary task of predicting the effects of various economic policy measures currently being implemented by governments around the world, as well as predicting the duration and severity of the recession caused by the pandemic. Of course, the undesirable state in which the global economy and macroeconomic thought are today only partly a consequence of the pandemic, while they are largely the result of many years of economic problems that have only deepened the pandemic. They are also the result of many years of crisis of macroeconomic thought, whose mainstream is based on neoliberal economic ideas embodied in monetarism and the New Classics, and sublimated through a form of consensus in macroeconomics known as the new neoclassical synthesis.*

KEYWORDS: ECONOMIC RECESSIONS, MAINSTREAM MACROECONOMICS, NEOLIBERALISM, COVID-19 PANDEMIC

1. UVOD

U razvoju ekonomske misli dobro je poznato da su velike ekonomske recesije odlučujuće uticale na makroekonomsku misao, doprinoseći promjenama dominantne ekonomske paradigme i podstičući debate koje se vode između predstavnika različitih makroekonomskih škola. Razlog za to delimično leži u kontekstualnosti ekonomskih teorija jer se ekonomske ideje moraju razmatrati i razumeti u okviru određenog historijskog konteksta koji uključuje kulturalnu pozadinu, sociološke faktore, zahteve ekonomske politike, razvoj drugih

disciplina, kao i biografske podatke o određenim ekonomistima. Razlog se krije i u činjenici da su pojave velikih ekonomskih recesija neminovno dovodile u pitanje valjanost dominantne ekonomske misli, a naročito dominantnog viđenja funkcionisanja ekonomskog sistema. U ovom slučaju reč je o makroekonomskoj misli, tačnije o razvoju makroekonomskih teorija i dominaciji pojedinih teorija, kao i pokušajima da se uspostavi konsenzus između rivalskih makroekonomskih mišljenja razvijenih u okviru dva dominantna istraživačka toka u makroekonomiji – klasičnog i kejnzijanskog. Istraživanje uticaja koje su ekonomske recesije imale na promene u razvoju savremene makroekonomije nije nimalo jednostavno, ono mora u obzir uzeti različite aspekte, s obzirom da razvoj misli podrazumeva da se ekonomske ideje moraju proceniti na osnovu njihove logičke konzistentnosti, njihove usklađenosti sa prisutnim dokazima u određenom vremenskom trenutku, kao i njihovim implikacijama na budući razvoj ekonomske misli.²

Dakle, da bi se razumelo zašto su se ekonomske ideje razvijale na način na koji su se razvijale od presudnog je značaja istorijski kontekst u kome su one nastale i doživele uspeh, te se u ovom smislu može posmatrati i uticaj velikih ekonomskih recesija. Naravno, važno je istaći da istorijski kontekst ne obezbeđuje opravdavanje ideja, odnosno njihovo vrednovanje (u Poperovom smislu). Ipak, jasno je da se uspeh mnogih važnih teorija duguje istorijskom trenutku u kojem su one nastale, kao i da je upravo taj trenutak uticao na sadržaj ovih teorija. To se može uočiti još na primeru uspeha ekonomske misli Adama Smita i njegovog „Istraživnja prirode i uzroka bogatstva naroda” iz 1776. godine, koga Šumpeter smatra najuticajnijom naučnom knjigom, poredeći je samo sa Darwinovom knjigom „O poreklu vrsta” iz 1859. godine.³

U ovom kontekstu se može razumeti uspeh i uspon klasične političke ekonomije, zasnovane na fiziokratskom pokliču „laissez faire, laissez passer” koji je postao ideja vodilja ekonomskog liberalizma. Slično je uticala i filozofija Džona Loka (1632-1704) koja je obezbedila temeljna načela liberalizma, opredeljujući liberalnu političku filozofiju u narednim vekovima.

Naravno da se vrednovanje ideja klasične političke ekonomije, kao ni narednih ekonomskih škola ne zasniva isključivo na njihovoj kontekstualnosti, već i na njihovoj metodologiji. U tom smislu se razvoj ekonomske misli može posmatrati i u kontekstu koncepata razvijenih u metodologiji i filozofiji ekonomske nauke: logičkog pozitivizma, Poperovog koncepta falsifikovanja,

---

² Backhouse (1995), str. 1-2

³ Schumpeter (1975), str. 150

Kunovih paradigmi i Lakatoševih naučno – istraživačkih programa. Logički pozitivizam podrazumeva formulisanje deduktivne strukture teorije koju je moguće empirijski testirati. Teorija je tačna ukoliko je empirijski testirana i verifikovana. Logički pozitivizam je osporen 1930-ih godina Poperovim pristupom falsifikovanja prema kome se empirijskim testiranjem ne može dokazati istinitost teorije, već se samo pokazuje da još uvek nije dokazano da je ona netačna, ali je već naredni eksperiment može odrediti kao netačnu: „Nauka napreduje kroz odbacivanje grešaka, i ovaj samo-korektivni proces je ono što se smatra naučnim progresom.”⁴

Za filozofiju ekonomske nauke i vrednovanje ekonomskih teorija posebno su važni koncepti Lakatoševih naučno-istraživačkih programa i Kunovih paradigmi. Upravo se Lakatoševi programi zasnivaju na ideji da se nauka razvija kroz naučno istraživački program koji sadrži: 1) 'tvrdo jezgro' ideja koje se smatraju nepobitno tačnim i koje svi teoretičari koji deluju u okviru programa prihvataju, 2) 'pozitivnu heuristiku' koja se bazira na tvrdom jezgru i u okviru koje se program razvija, 3) 'negativnu heuristiku' koja se odnosi na postavke koje će se odbaciti kao nerelevantne za program.

U ovom će se kontekstu u radu i razmatrati dva dominantna, istovremeno konkurentna naučno-istraživačka programa u makroekonomiji: klasičan i kejnzijanski, kao i uticaj koje su ekonomske recesije imale na njihovu dominaciju i opovrgavanje, ali i na komunikaciju između ovih programa u pokušajima postizanja konsenzusa u makroekonomiji. To se odnosi na sve velike recesije tokom XX veka, a nastavilo se i u prvim decenijama XXI veka. Velika Depresija 1930-ih i uporni inflacioni pritisci udruženi sa recesijom tokom 1970-ih (tzv. Velika inflacija) upravo su primeri ovakvih prekretnica. Prva je na velika vrata uvela državnu intervenciju i pomogla uspehu revolucionarne Kejnsove teorije, osporavajući postavke do tada vladajuće neoklasike i liberalne ekonomske politike. Druga je označila početak dominacije neoliberalizma i tržišnih rešenja u ekonomskoj politici, kao i uspona neoliberalne paradigme kroz uspon monetarizma i Nove klasike.

Globalna ekonomska recesija (2007-09) nametnula je pitanja adekvatnog uključivanja finansijskih frikcija u makroekonomske modele, ograničenja racionalnih očekivanja i mikroekonomskih osnova makroekonomije na kojima su se makroekonomski modeli zasnivali, a privremeno je izazvala i povratak kejnzijanskih preporuka ekonomskoj politici kroz značajniju državnu intervenciju. Trenutna pandemija je učinila da se makroekonomski problemi

---

⁴ Weintraub (1999), str. 142

prodube namećući potrebu da se „stare” teme – država ili tržište, raspodela i preraspodela dohotka i bogatstva, posmatraju u novom kontekstu i to u relativno novim političkim i ideološkim okolnostima na koje ukazuju rastuće društvene tenzije unutar razvijenih ekonomija, kao i geopolitičke tenzije. Ove tenzije su još jedan od izazova sa kojima se suočava dominantni neoliberalizam, i to kako kao politički i ekonomski projekat, tako i kao doktrinarna osnova makroekonomske ortodoksije.

2. USPEH KEJNSOVE TEORIJE I KEJNZIJANSKE MAKROEKONOMIJE

2.1. Revolucionarnost Kejnsove teorije

Mnogi ekonomisti navode da je ekonomska teorija Džona Majnarda Kejnsova bila ne samo revolucionarna za vreme u kome je nastala, već i da je bila ključna za dalji razvoj makroekonomske misli. Iako je Kejnsov naučni opus obiman, najcelovitije je svoju teoriju izložio u knjizi „Opšta teorija, zaposlenosti, kamate i novca,” koja je objavljena februara 1936. godine. *Opšta teorija* je pružila zaokružen sistem ekonomskih ideja koje su se zasnivale na novim pretpostavkama i snažnim metodološkim osnovama, zbog čega je označila intelektualnu revoluciju u ekonomiji, sličnu intelektualnim revolucijama koje su u nauci izazvala dela Marksa, Darvina, Frojda ili Ajnštajna.⁵

Sam naziv knjige je indikativan jer je Kejnsova pokušao da poruči čitaocima da je u pitanju teorija koja objašnjava opšte stanje kapitalizma koje je određeno suboptimalnom ravnotežom u kojoj je prisutna nezaposlenost, nasuprot do tada dominantne klasike koja je govorila o optimalnoj ravnoteži kao o stanju u kome će se kapitalistički sistem naći, uz uslov da je prepušten neometanom delovanju tržišta.

Iako je problem nezaposlenosti centralni ekonomski problem koga Kejnsova analizira sa ciljem da pruži odgovarajuće preporuke ekonomskoj politici, njegova teorija se odnosi na čitav sistem ekonomskih ideja koje objašnjavaju sve segmente funkcionisanja ekonomije uz objašnjenje faktora i izvora ekonomskih problema (nezaposlenosti, cikličnih fluktuacija i drugih). S obzirom da je monetarna ekonomija dominirala makroekonomskim razmatranjima do nastanka savremene makroekonomske analize, Kejnsova je ponudio potpuno novu teoriju

---

⁵ Mynski (2008), str.1

novca, dovodeći u pitanje do tada dominantnu kvantitativnu teoriju. Zbog toga se on smatra jednim od najvažnijih monetarnih ekonomista u razvoju misli, iako je kasniji kejnzijanizam često pogrešno poistovećivan sa fiskalizmom.

Centralni ekonomski problem je nezaposlenost, a ključna veličina je efektivna tražnja kao nov koncept koji je Kejns uveo da bi objasnio pojam suboptimalne ravnoteže kao ključne za objašnjenje zbog čega su stanja recesije „opšta” stanja kapitalizma, dok su stanja pune zaposlenosti, ukoliko se i dostignu, tranzitorna stanja. Kejns je uveo makroekonomski pristup razmatranju stanja nezaposlenosti jer obim zaposlenosti određuje visina efektivne tražnje koja je u stanju *suboptimalne ravnoteže* nedovoljna, generišući dohodak niži od onog pri punoj zaposlenosti. Jedna od najviše primenjivanih Kejnsovih postavki je da kapitalistički ekonomski sistem koji je prepušten sam sebi teži stanju suboptimalne ravnoteže u kojoj će se javiti nezaposlenost i to nevoljna nezaposlenost koja se nije mogla rešiti uravnotežujućim delovanjem promena u realnim nadnicama, kako se u neoklasici sugerisalo. To je posledica činjenice da kapitalistički ekonomski sistem u kome država ne interveniše na pravi način ne poseduje samokorektivni mehanizam kojim bi se obezbedila stabilna ravnoteža pri punoj zaposlenosti.

Koncept efektivne tražnje je duboko teorijski zasnovan na Kejnsovim postavkama o marginalnoj sklonosti potrošnji, marginalnoj efikasnosti kapitala i psihološkim faktorima koji odlučujuće determinišu ponašanje investitora i potrošača, uz presudni značaj neizvesne budućnosti. Upravo Kejnsov koncept fundamentalne neizvesnosti i njegovo insistiranje na neizvesnosti koja je endemska u kapitalističkoj ekonomiji omogućavaju alternativno viđenje funkcionisanja ekonomskog sistema u kome se sa sigurnošću ne može govoriti o rezultatima ekonomskih odluka u duhu klasike koja je apstrahovala činjenicu da o budućnosti znamo malo, kako ističe i sam Kejns. U neizvesnom okruženju neće postojati mehanizam koji bi ekonomskim subjektima obezbedio sigurne zaključke o budućnosti.

Kejns je bio jedan od prvih ekonomista koji je ukazivao na značaj neizvesne prirode budućnosti za odluke koje ekonomski subjekti donose⁶. Faktori koji determinišu agregatni dohodak i zaposlenost zavise od 'pogleda na budućnost', odnosno, od očekivanja budućih ekonomskih kretanja: „preduzetnik nema drugog izbora nego da bude vođen svojim očekivanjima.”⁷

---

⁶ Američki institucionalisti, u prvom redu Mičel i Klark, neposredno pre Kejnsove teorije, slično njemu su razmatrali pitanja neizvesnosti. (Backhouse (1996), str.107-113.)

⁷ Keynes (1987), str. 45.

Kejns je očekivanja tretirao kao egzogena i zbog toga nezavisna od sadašnjih varijabli. On je pravio razliku između kratkoročnih i dugoročnih očekivanja. Kratkoročna očekivanja su određena na osnovu prošlog iskustva, dok su dugoročna očekivanja egzogena. Zbog toga se trenutne odluke o zapošljavanju donose na osnovu kratkoročnih očekivanja, dok se trenutne odluke o proizvodnji donose tako da se zadovolji I STANJE SAVREMENE MAKROEKONOMIJE, tj. očekivani obim prodaje u budućnosti, odnosno očekivana efektivna tražnja.⁸

U okviru Kejnsovog modela, neizvesnost izaziva fluktuacije u investicionoj potrošnji i preferenciji likvidnosti, tako utičući i na efektivnu tražnju. Te fluktuacije se mogu javiti nezavisno od trenutnih okolnosti. Očekivanja utiču na tri psihološke sklonosti koje su u osnovi Kejnsove teorije i njegovog objašnjenja determinacije dohotka i zaposlenosti: sklonost potrošnji – pojedinaca/potrošača, sklonost investiranju – preduzetnika, preferencija likvidnost – imalaca novca.⁹

2.2. Kejnsovo objašnjenje cikličnih fluktuacija i ekonomskih recesija

Kejnsovo objašnjenje ciklusa, zajedno sa Piguovim i Lavingtonovim, prateći Kembridžku tradiciju spada u tzv. *psihološke teorije privrednih ciklusa*¹⁰. Psihološki faktori i fundamentalna neizvesnost su odlučujući za Kejnsovo objašnjenje cikličnih privrednih fluktuacija. U jedinom poglavlju *Opšte teorije* koje je posvećeno ciklusima, Kejns ukazuje da ciklična privredna kretanja izazivaju fluktuacije marginalne efikasnosti investicija izazvane promenama u očekivanjima i fluktuacijama u izdacima potrošača, koje su posledica promena u bogatstvu kojim potrošači raspolažu. U tom su kontekstu od posebnog značaja Kejnsova teorija zaposlenosti i investicija, kao i njegova monetarna teorija: "Istražimo li detaljno stvarno stanje ma kog trenutka poslovnog ciklusa, otkrićemo da je ono vrlo složeno i da će za potpuno objašnjenje biti potrebni svi delovi naše analize. Posebno ćemo otkriti da su u njemu svoje odigrala i kolebanja sklonosti potrošnji i stanje sklonosti likvidnosti i granična efikasnost kapitala."¹¹

---

⁸ Prašćević (2008), str. 86-87, op. cit.

⁹ Isto, str. 87.

¹⁰ Ovu klasifikaciju je dao Haberler.

¹¹ Keynes (1987), str. 181.

Tržišne privrede '*pate*' od tendencije da hronično funkcionišu pri nivoima nižim od pune zaposlenosti. To je naročito prisutno nakon što je prethodila značajna akumulacija kapitala, zbog koje će marginalna efikasnost kapitala biti toliko niska da indukuje stopu investicija koja neće biti dovoljna da se apsorbuje štednja koja odgovara nivou dohotka pri punoj zaposlenosti¹². Kejns navodi: „Posleratna iskustva Velike Britanije i Sjedinjenih Država su, zaista, stvarni primeri kako je akumulacija bogatstva, tako velika da je njihova marginalna efikasnost pala mnogo brže nego što može da kamatna stopa opadne u uslovima postojećih institucionalnih i psiholoških faktora.”¹³ Psihologiju određuju 'talasi' sistematskog i kumulativnog optimizma, odnosno pesimizma. Uloga koju pri tome ima visina kamatne stope je od drugorazrednog značaja.

Pad marginalne efikasnosti kapitala je odlučujući za objašnjenje ekonomske krize, a često je praćen i rastom kamatne stope. Međutim, čak i kada postoji pad kamatne stope on neće biti dovoljan da anulira „srozavanje granične efikasnosti kapitala.”¹⁴ Niska kamatna stopa nije delotvoran lek u borbi protiv ekonomske krize, kao što je visoka kamatna stopa delotvorna u obuzdavanju ekonomskog poleta, koga mnoge teorije označavaju kao jedini način za izbegavanje cikličničnih fluktuacija. Kejns, međutim, odbacuje zahtev za ograničavanje ekonomskog poleta, odbijajući primenu visoke kamatne stope u borbi protiv rasta investicija i ekonomskog poleta: „Polet, dakle, predstavlja okolnosti u kojima preterani optimizam trijumfuje nad kamatnom stopom koja bi se uz trezveniji pristup činila preteranom.”¹⁵

2.3. Kontekstualnost Kejnsove teorije i Velika depresija (1929-33)

Neposredno nakon Prvog svetskog rata evropske privrede su se suočile sa problemima visoke nezaposlenosti, visokih stopa inflacije i neuravnoteženih javnih finansija (budžetskih deficita). Oni su rešavani na stari način prateći neoklasičnu ekonomsku teoriju, kroz monetarnu politiku koja se i dalje zasnivala na kvantitativnoj teoriji novca uz povratak na zlatni standard za većinu valuta, tokom 1920-ih. Pokazaće se da je ovaj povratak bio koban za ekonomski

¹² Prašćević (2008), str. 97, op. cit.

¹³ Keynes (1987), str. 108.

¹⁴ Isto, str. 182.

¹⁵ Isto, str. 185.

oporavak privreda, naročito britanske, te da je u narednim decenijama produbio problem visoke nezaposlenosti. Ovakav sled događaja je podupirao Kejnsova teorijska stajališta u domenu monetarne ekonomije u okviru koje je on ponudio novu teoriju novca (teoriju preferencije likvidnosti), kao i novu teoriju kamate.

Bio je prisutan i rastući ekonomski nacionalizam, oličen u protekcionističkim merama velikog broja zemalja,¹⁶ naročito kao odgovor na probleme izazvane Velikom depresijom, što je delimično bilo podstaknuto i političkim faktorima.¹⁷ Može se zbog toga zaključiti da je Kejnsova teorija imala jako *kontekstualno* uporište, te da se deo njenog uspeha upravo vezuje za njenu kontekstualnost. Slično će važiti i kasnije, za uspeh kejnzijanske ekonomije i njenu dominaciju koja će biti prisutna do 1970-ih.

Međutim, bilo bi potpuno pogrešno uspeh Kejnsove teorije pripisati samo turbulentnim uslovima u međuratnom periodu, koga su karakterisali dramatični politički i društveni događaji proistekli u velikoj meri iz ekonomskih problema visoke nezaposlenosti i siromaštva. Za nove uslove je bila neophodna nova ekonomska politika, a ona je zahtevala novu ekonomsku teoriju. Upravo je to pružila Kejnsova teorija.

Velika depresija ili Velika ekonomska kriza (1929-33) se može svakako smatrati prekretnicom u makroekonomiji, kako u teoriji, tako i u politici. U okviru makroekonomije njoj je posvećena začajna pažnja u pokušaju da se otkriju uzroci za njeno otpočinajnje, njena dinamika, kao i načini prevazilaženja, a u cilju da se ovakav globalni ekonomski krah ne bi ponovio. Američki ekonomista i bivši guverner FED-a Ben Bernanke naziva ovu krizu „svetim gralom makroekonomije.”¹⁸

Velika depresija je otpočela u SAD-u „crnim četvrtkom”¹⁹ kada se dogodio berzanski krah, mada su kasnije analize Nacionalnog biroa za ekonomska istraživanja (NBER) pokazale da je američka privreda još tokom avgusta 1929. ušla u recesiju. Bez obzira na dramatičnost berzanskog kraha niko nije mogao odmah da predvidi dalja ekonomska kretanja koja su uvela američku privredu, ali

---

¹⁶ Protekcionističke mere su se pored dustrijskih odnosile i na poljoprivredne proizvode, pošto je tokom 1920-ih došlo do akumulacije velikih poljoprivrednih viškova zbog čega je njihova cena opala za 30% do početka depresije.

¹⁷ Politička moć farmera i poljoprivrednika se u međuratnom periodu povećala u mnogim zemljama.

¹⁸ Bernanke (2004), str. 4.

¹⁹ 24. oktobra 1929.

i svet u najveću ekonomsku krizu, jedinstvenu u ekonomskoj istoriji.²⁰ Analiza Velike depresije zahteva uporedno razmatranje kretanja u različitim ekonomijama kako bi se istražili kanali kojima su se depresiona kretanja širila između privreda, iako se smatra da se čak 80% krize odnosi na SAD.²¹

Visoka i uporna nezaposlenost koju je Britanija upoznala mnogo pre otpočinjanja Velike depresije,²² postala je karakteristika i u ostalim ekonomijama, naročito u SAD-u i Nemačkoj tokom 1930-ih. Nezaposlenost se u SAD-u sa 2,9% u 1929. godini popela na visokih 23% u 1932. godini. Nju je pratila izuzetna neiskorišćenost kapaciteta, naročito u privrednim granama koje su proizvodile dobra namenjena masovnoj potrošnji. Krizom su bile zahvaćene i industrijska proizvodnja i proizvodnja primarnih proizvoda, kao i građevinarstvo koje je nešto ranije počelo da beleži pad (još od 1926. godine), doprinoseći padu GDP-a i tokom depresije.²³

Ako je visoka nezaposlenost bila najočiglednija posledica, onda su faktori na strani monetarne politike bili primarni uzrok krize. Zbog toga se razvoj Kejsnove nove monetarne teorije može smatrati podstaknutim i greškama u vođenju monetarne politike koje su doprinele generisanju Velike depresije. Već je u radu ukazano da je monetarna politika bila vođena na osnovu kvantitativne teorije novca i zlatnog standarda na koji se do kraja 1925. godine vratilo čak 28 zemalja. Međutim, za razliku od uspešne primene u decenijama pre Prvog svetskog rata,²⁴ povratak na zlatni standard i njegovo održavanje i nakon otpočinjanja depresije uticale su da se recesija produbi i produži u tzv. „zemljama zlatnog bloka,” dovodeći u direktnu korelaciju odustajanje od zlatnog važenja što je značilo i devalvaciju i monetarnu ekspanziju, sa ublažavanjem i izlaskom iz recesije.²⁵

Velika depresija je pokazala da su šokovi agregatne tražnje važni za otpočinjanje ekonomske recesije i da oni mogu generisati ciklične fluktuacije.

---

²⁰ Izostalo je čak i zvanično saopštenje FED-a, dok je tadašnji predsednik SAD-a Herbert Hoover u saopštenju ocenio da se američka privreda nalazi na stabilnim osnovama.

²¹ Prašćević (2012), str. 8.

²² U periodu 1920-38. prosečna stopa nezaposlenosti u Britaniji je bila 9.6%.

²³ Prašćević (2012), str. 12.

²⁴ U tom periodu je zlatnim standardom upravljala *Bank of England* što se nije moglo nastaviti nakon rata jer je Britanija izgubila svoju poziciju, dok Federalne rezerve SAD-a za vodeću ulogu nisu bile spremne.

²⁵ Prašćević (2012), str. 14-17.

Ovo potkrepljuje ne samo Kejnsovu teoriju, naročito u delu koji se odnosi na njegovu teoriju novca i neneutralnost novca, već i suprotstavljenju teoriju monetarizma koja pretpostavlja da novčana masa može izazvati ciklične fluktuacije preko uticaja na agregatnu tražnju. Prema monetaristima, monetarna kontrakcija pred i tokom Velike depresije uticala je na sniženje cena i dohotka. Otac monetarizma, Milton Fridman je utvrdio da su Federalne rezerve primenile monetarnu kontrakciju na početku 1928. godine da bi okončale berzanski bum u SAD-u, dok je monetarna politika tokom 1929. nastavila da bude suviše restriktivna. Zapravo su Federalne rezerve pre otpočinjanja recesije bile okupirane bumom koji se dešavao na berzi, a u pokušaju da ograniče delovanje špekulanata povećale su kamatnu stopu. To je svakako okončalo ekonomsku ekspanziju, a uz bankarsku paniku koja se proširila čitavom prvredom bila je ključni faktor za otpočinjanje i produbljivanje krize.²⁶

Monetarna politika je tokom čitave depresije ostala neadekvatna. Veliku depresiju je karakterisala deflacija, što je uobičajeno za ciklični privredni pad, a koja je poticala od sniženja novčanog multiplikatora i smanjenja novčane mase. Deflacija je, pak, sa svoje strane dodatno podsticala recesione pritiske, što je iz današnje perspektive makroekonomskih znanja dobro poznato, ali to nije bilo tako i tokom 1930-ih. Umesto monetarne ekspanzije koja bi oborila kamatnu stopu, monetarna politika je ostala restriktivna, podstičući ekonomsku depresiju kroz različite kanale. Koliko je monetarna kontrakcija u SAD-u bila snažna ukazuje podatak da je agregat novčane mase M1 u periodu 1929-33. opao za 23%, dok se na visinu iz 1929. godine vratio tek 1936. godine.²⁷

Nisu samo Federalne rezerve tokom depresije vodile restriktivnu monetarnu politiku, već su to činile i ostale centralne banke pridržavajući se zlatnog standarda i doprinoseći monetarnoj kontrakciji na svetkom nivou. Zbog toga je zlatni standard na koji su se zemlje vratile tokom 1920-ih radi obezbeđenja stabilnosti, imao potpuno suprotne efekte jer se količine zlata na svetskom nivou nisu uvećavale dovoljno da bi mogle pratiti potrebe rastuće svetske proizvodnje i trgovine. Zemlje su radi odbrane vrednosti domaće valute povećavale kamatne stope što je imalo recesione efekte.

Pred monetarnu politiku su zapravo postavljeni kontradiktorni zadaci – bankarska kriza je zahtevala monetarnu ekspanziju, a održavanje deviznog kursa je zahtevalo čvrstu monetarnu politiku. Centralne banke, su se opredelile za

---

²⁶ Isto, str. 14.

²⁷ Isto, str. 21.

monetranu kontrakciju i to skupo platilo u produblivanju i produžavanju depresije. Ben Bernanke istražujući monetarnu politiku tokom Velike depresije utvrđuje višestruke potencijalne ravnoteže novčane mase (postojanje dve Nešove ravnoteže) u zavisnosti da li su očekivanja „optimistička” ili „pesimistička.”²⁸ To još jednom potvrđuje nalaze Kejnsove teorije u vezi sa očekivanjima, neneutralnošću novca, izvorima cikličnih fluktuacija, kao i ulogom monetarne politike koja se tokom Velike depresije nije pokazala samo kao neefikasna, već kao neadekvatna.

Kejnsove preporuke monetarnoj i ukupnoj ekonomskoj politici imale su dalekosežne posledice, iako u prvo vreme nisu bile u potpunosti shvaćene, niti prihvaćene. Ipak, ekonomski programi koji su vodili izlasku iz krize, primarno američki „Nju Dil” oslanjali su se na stranu agregatne tražnje i državnu intervenciju, kao neizbežne za prevladavanje ekonomske depresije. Program je, naravno, uključio odustajanje od zlatnog standarda i devalvaciju američkog dolara, povećanje državnih izdataka za javne radove, reorganizaciju bankarskog sektora, povećanu regulaciju, pomoć države farmerima i slično.

Iako je oporavak bio spor Ruzveltov Nju-Dil je ipak ublažio oštrinu krize i olakšao njene posledice, mada je tek Drugi svetski rat označio kraj problema nezaposlenosti (do početka rata ona u SAD-u nije opala ispod 9%), uz značajan rast agregatne tražnje, prvenstveno zbog rasta državnih izdataka za vojsku koji su iznosili čak 40% GDP-a.²⁹ Strah od ponavljanja recesije nakon okončanja Drugog svetskog rata kada će se neminovno povećati ponuda radne snage, uz smanjenje agregatne tražnje usled smanjenja državnih izdataka za vojsku, na šta je ukazivao ne samo Kejns, navele su ekonomske vlasti da prihvate preporuke za vođenje aktivne, tačnije kejnzijanske ekonomske politike.

2.4. Posleratna ekonomska kretanja i dominacija kejnzijanizma u ekonomskoj politici

Uticao Kejnsove teorije i šire, njegovih ideja na ekonomske politike vodećih zapadnih zemalja nakon Drugog svetskog rata je neosporan. Vlade ovih zemalja su u posleratnom periodu morale da preuzmu odgovornost za neometano funkcionisanje ekonomije, kao i za blagostanje građana. To se realizovalo kroz

---

²⁸ Bernanke (2004), str. 9.

²⁹ Prašćević (2012), str. 26-28.

kejnzijansku državu blagostanja.³⁰ Država blagostanja je imala za cilj da se obezbedi veća jednakost u raspodeli dohotka i bogatstva, što je značilo neku vrstu dogovora između rada i kapitala, kao i delimično odricanje od sopstvene zarad opštedruštvene koristi. Tako snažni, ali neuobičajeni ciljevi u kapitalističkim zemljama imali su svoje uporište u nekoliko važnih činjenica.

Najpre, prethodila su im velika razaranja i gubici tokom rata koji su povećali solidarnost između ljudi. Drugo, upravo posledice koje je rat imao na živote ljudi zahtevale su pomoć države – na primer ratnim veteranima, zatim poboljšanje zdravstvene zaštite, finansiranje obrazovanja (univerzitetskog u SAD-u), pomoć pri zapošljavanju i slično. To je u SAD-u dovelo do poboljšanja života miliona Amerikanaca i transformacije američkog društva kroz novu ulogu koju je država imala u demokratskom sistemu.³¹

Međutim, ne samo da je američka država imala novu ulogu na unutrašnjem planu, nego je ona postavila i nove ciljeve na međunarodnom planu. Zbog loše pozicije evropskih ekonomija koja je mogla da izazove političku nestabilnost sa nesagledivim posledicama, sličnim onima nakon prethodnog svetskog rata, SAD su se odlučile za obimnu pomoć Evropi. Naravno, važan faktor pri ovom izboru bila je i hladnoratovska kompeticija sa zemljama iza gvozdene zavese. Bilo je, naime, neophodno obezbediti da se komunističke ideje ne prošire na ostatak Evrope, a za to je bila neophodna podrška čitavog stanovništva, uključujući i siromašne i radničku klasu. SAD su postavile zadatak da svetska ekonomska kretanja vrate na normalni kolosek, kako bi se obezbedila politička stabilnost i osigurao mir.

U Britaniji, u kojoj je koncept države blagostanja i nastao posleratni ekonomski oporavak nije tekao glatko. Nakon dolaska Laburista na vlast 1945. godine, ekonomska politika je značajno promenjena na štetu preduzetičkog delovanja, prvenstveno kroz uvođenje visokih poreza na „nezarađene” dohotke, kakvi su renta, kamata i dividende. To je dovelo od odliva kapitala iz Britanije i stagnacije aktivnosti privatnog sektora. Bez obzira na povratak Konzervativaca na vlast 1951. godine koji su pokušali da isprave greške, britanska privreda je tokom 1950-ih i 1960-ih stagnerala, uz relativno visoku stopu inflacije od oko 3,4%. Realni rast u Britaniji je u periodu 1950.-1981. bio prosečno svega 2,4%, dok je u SAD-u on bio 3,4%, a u Nemačkoj čak 5,1%. Nemačka privreda se

---

³⁰ Koncept države blagostanja je nastao u Britaniji 1942. godine kada je britanskom Parlamentu bio ponuđen *Beveridžov izveštaj* kao dokument sa revolucionarnim pristupom obezbeđenju socijalne sigurnosti zasnovane na specifičnoj saradnji države i pojedinaca.

³¹ Prašćević (2012), str. 29.

mnogo brže od Britanije oporavljala od posledica rata, delimično zbog primljene ekonomske pomoći, ali i vladinih mera monetarne reforme.³² Nemačka je do 1960. godine dostigla nivo ostalih industrijski razvijenih zemalja, da bi do 1973. godine dostigla nivo GDP-a per capita drugi na svetu, odmah iza SAD-a. Period blagostanja i prosperiteta trajao je u Nemačkoj sve do naftnog šoka 1973. godine, kada su se i ostale privrede suočile sa problemom ekonomskog pada i recesije.³³

2.5. Razvoj kejnzijanske ekonomije i uspostavljanje konsenzusa u makroekonomiji

Uspeh Kejnsove teorije i razvoj kejnzijanizma pripisivan je mogućnosti jednostavne primene u ekonomskoj politici, kao i primamljivosti ideje koju su prihvatili svi važni politički subjekti tog perioda, da se povećanom ekonomskom ulogom države, u periodu nakon Drugog svetskog rata, reše najvažniji društveni konflikti kapitalizma.

Ipak, važno je razmotriti doktrinarne doprinose makroekonomiji kejnzijanskih škola, koji su zaista neosporni. Kejnsova je još za života stekao značajne pristalice među akademskim ekonomistima sa obe strane Atlantika. Oni su bili glavni nastavljači, a često i interpretatori njegovih teorijskih koncepata, s obzirom da on nije za života stigao da se značajnije bavi objašnjavanjem svoje teorije. Kejnzijanska ekonomija u posleratnom periodu (do 1970-ih) razvija se kroz sledeće standardne kejnzijanske modele:³⁴

1. modeli funkcije potrošnje – objašnjavaju multiplikativni efekat (promene u obimu zaposlenosti kao funkciji neto promena u visini egzogenih izdataka što omogućava fiskalno fino usklađivanje),
2. IS-LM model (bez tržišta rada) – Hиков model (1937) koristio i Alvin Hansen za „američku verziju standardnog kejnzijanizma,”³⁵ kao objašnjenje ekonomske politike u SAD-u pred i nakon Drugog svetskog rata (često se naziva i Hiks-Hansenov model),

---

³² Do 1948. godine ekonomska politika je bila pod direktnom kontrolom saveznika, da bi 1948. godine tadašnji ministar finansija Nemačke unilateralno sproveo monetarnu reformu i ukinuo kontrolu cena.

³³ Prašćević (2012), str. 32-33.

³⁴ Mynski (2008), str. 23-51.

³⁵ Isto, str. 32.

3. neoklasična sinteza:
- a) IS-LM model sa tržištem rada
  - b) potpuna ravnoteža.

Interpretacija i razvoj Kejnsovih teorijskih postavki kroz kejnzijanske modele i škole imaju sledeće zajedničke karakteristike: pojednostavljenje i odustajanje od ključnih revolucionarnih postavki (kao što je nezvesnost), kao i prihvatanje klasičarske metodologije, zasnovane na valrasijanskom pristupu. Dakle, moguće je utvrditi da je kejnzijanska ekonomija komunicirala sa njoj suprotstavljenim naučnim programom u makroekonomiji – klasikom, te da je od njega preuzela metodološke elemente koji su je udaljili od originalne Kejnsove teorije, a približili klasici.

Tako je i nastao prvi uspešni konsenzus u makroekonomiji – neoklasična sinteza.³⁶ Za ovu sintezu je od odlučujućeg značaja bio IS-LM model koji je bio ključan i da savremena makroekonomija bude „inficirana“ Valrasijanstvom,³⁷ to jest da se iz sinteze isključe revolucionarni elementi Kejnsove teorije (veći značaj se pridaje Piguovom efektu, zanemaruje se koncept fundamentalne nezvesnosti, naglašava se značaj rigidnosti nominalnih nadnica kao ključnog razloga za postojanje nezaposlenosti, odustajući od koncepta efektivne tražnje).

Za kejnzijansku ekonomiju od posebnog značaja je bila i Filipsova kriva i to u svojoj originalnoj formi, kao i u formi koju su razvili Samjuelson i Solou (1960). Značaj Filipsove krive se ogledao u mogućnosti nagodbe između inflacije i nezaposlenosti koja je bila prisutna u razvijenim ekonomijama tokom 1950-ih i 1960-ih, omogućavajući da se primene kejnzijanske mere upravljanja agregatnom tražnjom u podsticanju rasta zaposlenosti, odnosno smanjenja nezaposlenosti. Krah kejnzijanske Filipsove krive tokom 1970-ih označio je i kraj mogućnosti primene kejnzijanskog upravljanja agregatnom tražnjom.

Dominantne kejnzijanske škole nisu veću pažnju posvećivale cikličnim fluktuacijama, iako je generalno sam kejnzijizam vezan za kontracikličnu ekonomsku politiku. Razlog leži u činjenici da se značajnije recesije nisu pojavljivale u ovom periodu. Ipak, postojala je kejnzijanska škola makroekonomije koja je ostala verna revolucionarnim Kejnsovim idejama u objašnjenju inherentne nestabilnosti kapitalističkih ekonomija, fundamentalne

---

³⁶ Pol Samjuelson i Alvin Hansen, sredinom 1950-ih godina težili su formiranju sinteze makroekonomskih ideja, integrisanjem određenih postavki klasične ekonomije u kejnzijansku ekonomiju.

³⁷ Taylor (2010), str. 222

neizvesnosti i izvorima cikličnih fluktuacija. To je post-kejnzijanska ekonomija koja inisistira na makroekonomskim osnovama makroekonomije, nasuprot mikro osnovama koje je uključivala klasika i posredno neoklasična sinteza. Prema post-kejnzijancima neoklasična sinteza nije sinteza ideja, već klasična teorija upotpunjena kejnzijanskom makro terminologijom, što je dovelo do napuštanja logike Kejnsove ekonomske teorije.³⁸ Jedan od važnih teoretičara post-kejnzijanizma Filip Arestis ističe: "Tako neoklasična sinteza jasno ukazuje da je fundamentalna kejnzijanska revolucija napuštena. Logika neoklasične sinteze je uglavnom pre-kejnzijanska."³⁹

Dalji razvoj dominantnog toka kejnzijanizma kroz školu Novih kejnzijanaca nastavio je ovu liniju istraživanja neoklasične sinteze, uz uključivanje i nekih bazično klasičarskih postavki kao što su racionalna očekivanja. Kasniji razvoj makroekonomije kojom je dominirala Nova klasična makroekonomija u komunikaciji sa Novim kejnzijancima pratila je neoklasičnu sintezu, stvarajući „novu neoklasičnu sintezu.”

3. USPON NEOLIBERALIZMA I USPEH MONETARIZMA I NOVE KLASIČNE MAKROEKONOMIJE

Kao što su ekonomski problemi i Velika depresija 1930-ih učinili da se odustane od *laissez-faire* pristupa u ekonomskoj politici, kao i od neoklasike u makroekonomskoj teoriji, tako su i ekonomski problemi u vidu uporne i rastuće inflacije i ekonomskih recesija tokom 1970-ih označili kraj državne intervencije u ekonomiji, kejnzijanske države blagostanja, kejnzijanske kontraciklične ekonomske politike, kao i dominacije kejnzijanizma u makroekonomskoj teoriji. Neoklasičnu sintezu je u makroekonomskoj teoriji zamenila debata vođena sa monetarističkom školom, koja se zasnivala na debati Kejns-Viksel, uz monetarističko oslanjanje na Vikselov koncept.

Ova debata između kejnzijanaca i monetarista započela je još dve decenije ranije prilično tiho, tokom 1950-ih kada su objavljeni neki važni monetaristički radovi koji su dokazivali da novac igra značajnu ulogu u determinaciji nacionalnog dohotka. Na intenzitetu i značaju debata je dobila tek sa usložnjavanjem ekonomskih problema i u trenutku kada kejnzijanska ekonomija

---

³⁸ Prašćević (2008), str. 106.

³⁹ Arestis (1992), str. 23.

više nije bila u stanju da ponudi adekvatna rešenja. To se podudarilo i sa političkim promenama krajem 1970-ih, sa usponom Nove desnice i implementacijom neoliberalnog ekonomskog i političkog projekta, najpre u razvijenim zemljama zapadne demokratije. Nova – neoliberalna ekonomska politika zahtevala je novu makroekonomsku teoriju. Nju je u prvo vreme ponudio monetarizam, a zatim i Nova klasična makroekonomija koja je predstavljala potpuni doktrinarni raskid sa kejnzijanzizmom.

Neoliberalne ideje koje su u prvo vreme zagovarali akademski ekonomisti i filozofi nudile su utopijsku viziju savršenog funkcioniranja ekonomskog sistema baziranog na slobodnom tržištu i racionalnim ekonomskim subjektima, vođenim Smitovom „nevidljivom rukom” tržišta. Neoliberalni ekonomisti i filozofi bili su posvećeni idealima ličnih sloboda i njihova je doktrina utemeljena u neoklasičnoj ekonomiji razvijanoj od sedamdesetih godina XIX veka, a ne u klasičnoj političkoj ekonomiji razvijanoj u Britaniji od sredine XVIII do sredine XIX veka. U senci ovih utopijskih ideja o savršenstvu ekonomije slobodnog tržišta, praktični deo uspona neoliberalizma odvijao se u obliku obnavljanja moći ekonomskih elita i bogatih slojeva stanovništva. Upravo je to osiguralo dug život i opstanak neoliberalizma uprkos mnogim ekonomskim problemima sa kojima se suočavao. Neoliberalistički ekonomski i politički projekat oslonio se na glavni tok makroekonomske teorije, duboko suprotstavljenu teorijama državne intervencije različitih kejnzijanskih škola. Među prvima je to ponudio monetarizam Milтона Friedmana.

3.1. Neoliberalizam – politički i ekonomski projekat

Pod pojmom neoliberalizma se podrazumeva mnogo toga. Od neoliberalne ekonomske teorije koja se odnosi na glavni tok ekonomije, preko ekonomske politike zasnovane na monetarističkim i novoklasičarskim principima, do načina za imperijalističko vladanje svetom zapadnih demokratija, na čelu sa SAD-om. Bez obzira na ove razlike, neoliberalizam uključuje sinergiju političkih i ekonomskih sadržaja koji se zasnivaju na političkim idealima slobode pojedinaca i šire ljudskih sloboda kao osnovnih vrednosti zapadne civilizacije. Kao takav, neoliberalni pristup je u potpunoj suprotnosti ne samo sa autoritarnim i diktatorskim sistemima, već i sa bilo kakvim oblikom državne intervencije kojom se individualne odluke zamenjuju kolektivnim odlučivanjem. Neoliberalni ekonomski i politički projekat u razvijenim privredama razlikuje se od neoliberalnog projekta u manje razvijenim, perifernim zemljama.

U razvijenim ekonomijama od 1945. godine, tokom više od dve decenije, aktivna državna ekonomska politika, bez obzira na povećane državne rashode, osiguravala je visoke stope privrednog rasta, niske stope nezaposlenosti, kontrolu nad poslovnim ciklusima i ono što je najvažnije – unutrašnju društvenu koheziju i to integracijom sindikata i političkih stranaka levice u državni aparat i sistem.

Međutim, taj sistem je počeo da se suočava sa ozbiljnim problemima na nacionalnom i međunarodnom nivou već krajem 1960-ih. Oni su kulminirali s pojavom ekonomskih recesija, a delimično se razrešili pobedom političkih snaga Nove desnice koje su neoliberalizam izvele na globalnu političku i ekonomsku scenu. Budući da je ekonomska kriza tokom 1970-ih u osnovi bila kriza akumulacije kapitala s padom profita u razvijenim ekonomijama, što je izazvalo rast nezaposlenosti i stope inflacije, jasno je zašto je Nova desnica planirala da ponovo afirmiše kapital i slobodnu tržišnu utakmicu uvođenjem novog političkog projekta koji je otvoreno osporio ideološki i ekonomski sistem posleratnog velferizma (*welfare state*, eng.) i socijal-demokratije, u kojima je ekonomska moć viših klasa bila ograničena, a radničkoj klasi je pripao mnogo veći deo ekonomskog kolača. To su bili razlozi za početak primene neoliberalne politike krajem 1970-ih, naročito u SAD-u i Velikoj Britaniji.⁴⁰

Klasni odnosi i ideološke norme, pre nego utopističke filozofske i ekonomske ideje, mogu se smatrati stvarnim osnovama neoliberalizma.⁴¹ Oni se nisu menjali tokom vremena, bez obzira na promene ostalih sadržaja. Projekti Nove desnice, koja je uvela režim neoliberalne politike u ekonomijama zapadnih demokratija, pokušali su da ožive tržišni liberalizam kao filozofiju i slobodno-tržišnu privredu s ograničenim opsegom države, ali uz vraćanje autoriteta i sposobnosti države da deluje. Ekonomska elita i vladajuća klasa postigle su preko neoliberalizma obnovu svoje klasne moći, a izbegle su pretvaranje zapadnih demokratija u demokratije radnika ili akcionara.⁴²

Strateški cilj neoliberalizma – ograničiti vladu, značio je smanjiti veličinu i opseg državne intervencije, kao i smanjiti kontrolu i regulaciju nad tržištima. Istovremeno, država bi u zaštiti institucija slobodne ekonomije trebalo da bude jaka, a ne slaba. Zbog toga bi trebalo da bude u stanju da podstakne konkurenciju kako bi se obezbedila fleksibilnost cena, uključujući fleksibilne devizne kurseve, kao i da podstakne povećanje ekonomske efikasnosti, ali i povećanje

---

⁴⁰ Gamble (1994), str. 34

⁴¹ Cahill (2014), str. 9

⁴² Harvey (2005), str. 15

fleksibilnosti tržišta rada kroz smanjenje snage i uticaja radničkih sindikata, ali i da sprovede programe privatizacije, naročito u prvim fazama implementacije tokom 1980-ih.

Neoliberalizam ima svoj ekonomski, kao i politički sadržaj. Ovi su sadržaji podjednako važni za ukupni neoliberalni projekat i deluju sinergetski podstičući jedan drugog. I u ovom slučaju najrazvijenije ekonomije zapadne demokratije bile su ključne za preokret i prelazak na neoliberalnu politiku, koja se kasnije širila svetom. Ukazujući na razloge koji su doprineli otpočinjanju neoliberalizma, ističu se četiri važna istorijska događaja u periodu 1978-80.⁴³ Najpre je u Kini 1978. godine Dengs Ksijao Ping učinio prve korake u reformisanju ekonomije u pravcu veće liberalizacije, zatim je Pol Voker 1979. preuzeo vođenje Federalnih rezervi, dramatično menjajući monetarnu politiku SAD-a u skladu sa monetarističkim preporukama, u Britaniji je u maju 1979. godine za premijera izabrana Margaret Tačer koja će primeniti novu ekonomsku politiku da bi okončala decenijsku stagflaciju u Britaniji, a na kraju, na izborima u SAD-u 1980. godine pobeđuje republikanski kandidat Ronald Regan sa političkim i ekonomskim idejama sličnim Margaret Tačer podržavajući monetarizam Pola Vokera, ograničavajući snagu sindikata, deregulišući industriju, poljoprivredu i eksploataciju resursa, kao i deregulišući finansijska tržišta i oslobađajući tokove kapitala, kako na unutrašnjem, tako i na međunarodnom planu.⁴⁴

Vremenom se uspon neoliberalizma, zasnovan na tržišnim rešenjima, privatizaciji i deregulaciji podudario sa velikim geopolitičkim promenama kakve su bile pad Sovjetskog bloka i otpočinjanje procesa ekonomske i političke tranzicije u velikom delu sveta (bivšim socijalističkim zemljama), dalje ubrzavanje ekonomskih reformi u Kini pod okriljem Komunističke partije Kine, ekonomski uspon azijskih ekonomija, kao i arapsko proleće koje je otpočelo u proleće 2010. sa kontroverznim posledicama po ovaj deo sveta.

Ove promene su uticale na učvršćivanje neoliberalizma u ekonomiji, ali istovremeno i na političkom planu i njegovo širenje na manje razvijene zemlje sveta. Ponekad je to širenje bilo u formi pokušaja izvoza demokratije i neoliberalnog koncepta vođenja ekonomske politike u manje razvijene, ili nedemokratske zemlje širom sveta. Među prvim takvim pokušajima bila su dešavanja u Čileu za vreme diktature Pinočea i podrška koju je on dobijao za

---

⁴³ Harvey (2005), str. 1

⁴⁴ Isto, str.1.

svoje ekonomske reforme od neoliberalala.⁴⁵ Sledile su dosta godina kasnije vojne intervencije u Iraku, kao i u mnogim zemljama nakon tzv. arapskog proleća. Najuočljiviji pokušaji širenja neoliberalizma odnose se na programe reformi u bivšim socijalističkim zemljama.

Zbog toga se u nekim delovima sveta na širenje neoliberalizma gledalo kao na pokušaj hegemonije zapadnih demokratija, a naročito SAD-a nad ostatkom sveta i u domenu ekonomskog, a možda još više u domenu političkog sistema. Političke snage koje se instaliraju u tim zemljama obavezuju se da izvrše svojinsku transformaciju, odnosno da privatizuju preduzeća, da liberalizuju eksploataciju svojih prirodnih resursa, učine fleksibilnim tržište radne snage, kao i ostala tržišta, da osiguraju slobodnu trgovinu i tokove kapitala kojima dominiraju razvijene ekonomije i multinacionalne kompanije. U mnogim od tih zemalja razvoj demokratskog sistema je od sekundarnog značaja, a za lokalne vlasti je primarno da vode neoliberalnu ekonomsku politiku i instaliraju neoliberalnu državu. Tako ove zemlje, iako nominalno suverene, postaju vrlo zavisne u globalnoj mreži odnosa zavisnosti, nejednakosti i ekonomskog iskorišćavanja unutar globalizovanog sveta.

Neoliberalna ekonomska politika u nerazvijenim i tranzicionim zemljama povezana je s *Vašingtonskim konsenzusom*, koji je postao mnogo više nego što je prvobitno bio – set mera ekonomske politike i ekonomskih reformi pripremljenih za zemlje Latinske Amerike krajem 1980-ih. Negativni rezultati u ekonomskom i socijalnom razvoju u tim privredama često su dovodili do otpora neoliberalnom projektu u ekonomiji i politici (primeri su očigledni u zemljama Latinske Amerike i u nekoliko bivših socijalističkih zemalja), što je za posledicu imalo uspon političkih snaga koje se otvoreno protive neoliberalizmu i globalizaciji, promovišući državnu intervenciju u ekonomiji, kao i socijalističke ideje.

3.2. Uspon monetarizma u ekonomskoj teoriji i politici

Tokom sedamdesetih godina XX veka dogodili su se značajni politički i ekonomski događaji, među kojima su: krah Bretonvudskog sistema fiksnog deviznog kursa na kome se zasnivao međunarodni monetarni poredak a čije je važenje okončao Nikson 1971. godine, arapsko-izraelski rat 1973. godine, afera Votergejt i ostavka Ričarda Niksona 1974. godine, kraj rata u Vijetnamu 1975.

---

⁴⁵ Harvey (2005), str. 9.

godine, Iranska revolucija (1978-1979), kao i naftni šokovi 1974. i 1979. godine. Ekonomska kretanja u razvijenim ekonomijama, prvenstveno u SAD-u su se već krajem šezdesetih pogoršavala, uz opadanje profitnih stopa, neiskorišćene proizvodne kapacitete, dalji rast nadnica koje su nadmašile rast produktivnosti rada. Posle decenija ubrzanog ekonomskog rasta i pune zaposlenosti, delovalo je da kejnzijanska ekonomija nema rešenja za nastajuće privredno usporavanje. Tome svakako treba dodati i problem uporne i rastuće inflacije sa kojim će se ekonomije tokom naredne decenije boriti i koji će definitivno dovesti do promene u ekonomskoj politici – prelasku sa fiskalne na monetarnu politiku, kao i do promene ključnog cilja ekonomske politike – umesto pune zaposlenosti, promovisaće se niska i stabilna stopa inflacije.

Ekonomska recesija u SAD-u je otpočela krajem 1969. a završila se u novembru 1970. godine, uz slab ekonomski oporavak koji je podstakao tadašnjeg američkog predsednika Niksona da predloži promene ekonomske politike radi postizanja „prosperiteta bez rata,” među kojima je bilo i suspendovanje zlatnog standarda američkog dolara i njegova devalvacija. Ekonomski rast je trebalo da bude podstaknut kratkoročnim merama i kombinacijom slabog dolara, niskih kamatnih stopa, rasta novčane mase, smanjenja poreza i rasta državnih izdataka, uz politiku kontrole cena i dohodaka kojima je trebalo odložiti inflaciju za post-izborni period (nakon predsedničkih izbora 1972.). Iako je predsednik Nikson uspeo da obezbedi izbornu pobjedu, ovakva politika je skupo koštala američku ekonomiju kroz visoku inflaciju i veoma oštru recesiju koja je otpočela 1974. godine. Slab dolar je doprineo višoj inflaciji, ali nije bio njen glavni uzrok. Izvori inflacije su bili primarno u rastu cena nafte tokom 1974. godine, zbog političkih razloga embarga na izvoz nafte u SAD od strane arapskih proizvođača, ali i usled rasta cene zlata (sa manje od 40\$ za uncu krajem 1971. na oko 160\$ za uncu tokom 1974. godine).⁴⁶

Istovremeno je monetarna politika FED-a bila izrazito inflatorna uz održavanje kratkoročnih kamatnih stopa ispod ravnotežnih, da bi monetarna ekspanzija kulminirala 1979. godine povećanjem novčane mase, ponovo u funkciji pobjede američkog predsednika, u ovom slučaju Kartera. Međutim, u avgustu 1979. godine na čelo Federalnih rezervi je došao Pol Voker, umesto Vilijama Milera. On je odmah izdvojio borbu protiv inflacije kao ključni cilj monetarne politike, te je otpočeo restriktivnu monetarnu politiku, s obzirom da je početkom 1979. godine inflacija dostigla čak 10%. U to vreme je došlo i do drugog naftnog šoka koji je bio posledica Iranske revolucije. Obaranje inflacije u

---

⁴⁶ Prašćević (2012), str. 41.

SAD-u bilo je plaćeno ekonomskim usporavanjem, visokim stopama nezaposlenosti od čak 10% krajem 1982. i početkom 1983. godine, kao i ekonomskim recesijama (januar 1980. – jul 1980. i jul 1981. – novembar 1982.). Nakon ovih recesija nastupile su decenije gotovo neometanog neinflatornog ekonomskog rasta američke privrede (recesije su bile u periodima: jul 1990-mart 1991, mart 2001-novembar 2001), pre nego što se dogodila Velika recesija 2007-09.⁴⁷

Sa ekonomskim problemima 1980-ih borio se američki predsednik Ronald Regan, a njegova politika je poznata kao reganomika. Ona je uporedo vođena sa britanskim tačerizmom. Obe su pratile osnovne postulate monetarizma, predstavljajući prve primere neoliberalističkog projekta u ekonomiji i politici. Pet je ključnih elemenata Reganovog ekonomskog programa: 1) deregulacija u različitim privrednim granama, 2) privatizacija, 3) slamanje snage radničkih sindikata, 4) sniženje poreza i 5) smanjenje državnih izdataka. S obzirom da poslednji element programa nije realizovan,⁴⁸ bez obzira na monetarističku monetarnu politiku i primenu ideja škole ekonomije ponude u sniženju poreza, ostalo se pri kejnzijanskim merama stimulisanja ekonomije preko državnih izdataka.⁴⁹

Uspehu monetarističke kontrarevolucije u teoriji i politici pridonela je upravo primena reganomike i tačerizma. Napad monetarizma je uključivao napad na sva tri elementa kejnzijanskog sistema: teoriju, empirijsku validnost i ekonomsku politiku kejnzijanaca. U domenu teorije, monetarizam je doveo do reintegracije monetarne ekonomije u makroekonomiju.⁵⁰ Monetaristički pristup makroekonomskoj nestabilnosti i poslovnim ciklusima se zasniva na fokusiranju značaja koji ima novčana masa, za razliku od dotadašnjeg isticanja kamatne stope. Ključni izvor cikličnih fluktuacija je promena novčane mase, koja je egzogena varijabla. Empirijska istraživanja M. Fridmana i A. Švarc, pokazala su da je monetarna politika u ekonomskoj istoriji češće bila izvor nestabilnosti, nego stabilnosti. Monetaristi se oštro protive bilo kakvoj upotrebi monetarne politike u kontraciklične svrhe jer privredi treba prepustiti da se sama prilagodi šokovima koji deluju povećavajući tako efikasnost privatnog sektora, dok kreatori ekonomske politike i naročito monetarne vlasti ne poseduju odgovarajuću kompetentnost, uz prisustvo vremenskog kašnjenja.⁵¹

---

⁴⁷ Isto, str. 42.

⁴⁸ Državni izdaci na početku i kraju Reganove administracije bili gotovo nepromenjeni, oko 21% GDP-a.

⁴⁹ Isto, str. 44.

⁵⁰ Walsh (2003), str. 1.

⁵¹ Prašćević (2008), str. 134.

Promena u monetarnoj politici na osnovu monetarističkih preporuka zaista je izazvala obaranje inflacije u razvijenim zemljama, početkom 1980-ih, ali je istovremeno došlo i do značajnog rasta nezaposlenosti tokom 1980-ih što je dovelo do napuštanja vođenja monetarne politike na bazi ciljne stope monetarnog rasta, u korist određivanja ciljne kamatne stope.⁵² U SAD-u je to delimično učinjeno 1982. godine, a u potpunosti 1993. godine.⁵³ Ipak, monetaristi su odlučujuće uticali na promenu cilja monetarne politike i uvođenju pravila u kreiranje monetarne politike, s obzirom na nekompetentnost kreatora monetarne politike. Tako je tokom 1990-ih došlo i do razvoja i implementacije u mnogim zemljama novog koncepta za vođenje monetarne politike – targetiranja inflacije. To je dovelo i do odlučujuće uloge koju ima centralna banka za koju je zahtevan i novi institucionalni okvir funkcionisanja u domenu njene nezavisnosti, kao i transparentnosti monetarne politike.

Uspon monetarizma nije označio samo promene u monetarnoj politici već i odbacivanje fiskalnog aktivizma, diskrecionih prava u fiskalnoj sferi, državnog upravljanja ekonomijom, uz afirmaciju tržišnih rešenja, povećanje efikasnosti ekonomskih subjekata i značajno smanjivanje državnih rashoda kroz ukidanje „kejnzijanske države blagostanja” i fiskalnih mera protiv siromaštva.

Bez obzira na doktrinarno utemeljenje monetarističke teorije, ostalo je otvoreno pitanje u kojoj je meri monetarizam bio stvarni raskid sa Kejnsovom teorijom, a koliko je bio samo jedna od mnogobrojnih interpretacija ove teorije, i dalje fokusirajući agregatnu tražnju, naravno uz različite zaključke u odnosu na kejnzijansku ekonomiju. Monetarizam nije napravio raskid sa kejnzijanskom metodologijom, niti sa kejnzijanskim analitičkim okvirom ali je okončao dominaciju kejnzijanskog upravljanja makroekonomijom.

3.3. Nova klasika u ekonomskoj teoriji i politici

Potpuni raskid sa kejnzijanskom ekonomskom teorijom ponudiće Nova klasična makroekonomija, koja dominira nakon monetarizma određujući i glavni tok makroekonomije, kao i pokušaje stvaranja novog konsenzusa u makroekonomiji sa suprotstavljenom školom Novih kejnzijanaca, u formi nove neoklasične sinteze.

---

⁵² Izuzetak su bile Nemačka i Švajcarska.

⁵³ Prašćević (2008), str. 136.

Nova klasila je pružila širu teorijsku osnovu nego monetarizam u potpunom raskidu sa idejama kejnzijanizma, fokusiranjem strane agregatne ponude jer agregatna tražnja nije faktor determinacije dohotka, ni zaposlenosti, čak ni u kratkom roku. Nova klasika uvodi kontroverzne postavke o kontinuiranom uravnoteženju tržišta, racionalnim očekivanjima i neelastičnoj agregatnoj ponudi. Uključivanjem potpuno novog koncepta – hipoteze o racionalnim očekivanjima, Nova klasika je izvela revoluciju u makroekonomiji, istovremeno obezbeđujući da se odbaci postojanje kratkog i dugog roka i razlike u efektima monetarne politike, u zavisnosti od mogućeg postojanja sistematske greške u očekivanjima, koja je postojala u situaciji kada se očekivanja formiraju kao adaptivna (u monetarističkoj teoriji).

Nova klasika je označila prekretnicu u makroekonomiji jer je bila izraz težnji posleratne makroekonomske teorije da makroekonomska kretanja objasni na bazi racionalnog ponašanja ekonomskih subjekata, obezbeđujući snažne mikroekonomske osnove makroekonomije. Takođe je predstavljala i prekretnicu u makroekonomskom modeliranju i razvoju stohastičkih modela opšte ravnoteže. Poseban doprinos Nove klasike je u specifičnom objašnjenju cikličnih fluktuacija dohotka i zaposlenosti. One su u okviru teorije monetarnih poslovnih ciklusa posledica delovanja racionalnih subjekata koji mogu biti iznenađeni neanticipiranim monetarnim šokom zbog čega pogrešno pripisuju promene novčanih cena promenama relativnih cena usled problema „ekstrakcije signala” koje primaju sa tržišta.

U narednoj fazi razvoja Nove klasike, u teoriji realnih poslovnih ciklusa (RBC) ciklusi su rezultat realnih šokova na strani agregatne ponude i većinom su izazvani velikim fluktuacijama u stopi tehnoloških promena. Događaju se šokovi koji deluju na proizvodnu funkciju, a izazivaju i fluktuacije relativnih cena na koje optimalno odgovaraju racionalni ekonomski subjekti. Uočene fluktuacije proizvoda i zaposlenosti su karakteristike ravnoteže, zbog toga je reč o ravnotežnim poslovnim ciklusima koji su rezultat optimalnog odgovora racionalnih subjekata na promene u ekonomskom okruženju. Integrisana je teorija rasta i teorija fluktuacija, dok model realnog poslovnog ciklusa predstavlja stohastički dinamički ravnotežni model rasta. Promene u obimu zaposlenosti tokom privrednog ciklusa reflektuju promene broja ljudi koji žele da rade. Zbog toga su Pareto efikasni odgovori na šokove koji deluju na proizvodnu funkciju. Monetarna politika je irelevantna za objašnjenje ovih fluktuacija, a novac je super neutralan.⁵⁴

---

⁵⁴ Prašćević (2014), str. 20-21.

Tabela 1. Postulati savremene makroekonomije⁵⁵

Neutralnosti u glavnom toku savremene makroekonomije	Detalji neutralnosti	Odbacivanje – Prihvatanje kejnzijanzima u ekonomskoj politici
Nezavisnost potrošnje od visine trenutnog dohotka (hipoteza o životnom ciklusu potrošnje)	Potrošnja zavisi od bogatstva – vrednosti trenutne imovine i diskontovane vrednosti budućih prihoda. Promene u visini trenutnog dohotka koje ne utiču na ukupno bogatstvo su neutralne u uticaju na trenutnu potrošnju.	Odbacivanje kejnzijanske ekonomske politike preraspodele trenutnog dohotka (ka siromašnijima) jer neće imati efekata na povećanje agregatne tražnje s obzirom da je potrošnja određena na osnovu permanentnog dohotka.
Nezavisnost investicionih i finansijskih odluka (Modiljani – Milerova teorema)	Investiciona strategija firme je potpuno nezavisna od njene pozicije likvidnosti. Promene u finansiranju firme će zato biti neutralne u uticaju na trenutne investicije.	Odbacivanje kejnzijanske ekonomske politike države u domenu fiskalne politike jer neće uticati na finansijske odluke preduzeća.
Stabilnost inflacije isključivo pri prirodnoj opći nezaposlenosti (hipoteza o prirodnojstopi)	Postoji jedinstvena stopa nezaposlenosti koja se može permanentno održavati bez uticaja na stopu inflacije. Miks fiskalne/monetarne politike koji obezbeđuje različite stope inflacije je neutralan u uticaju na dugoročnu stopu nezaposlenosti.	Odbacivanje kejnzijanske ekonomske politike države kojima bi se eksploatisala Filipsova kriva u kratkom roku a čime bi se pokrenula isključivo inflatorna spirala, dok bi se stopa nezaposlenosti uvek vraćala na svoju prirodnu stopu.
Neefikasnost makroekonomske stabilizacije u uslovima racionalnih očekivanja (hipoteza oracionalnim očekivanjima)	Sistematski odgovor monetarne politike na poslovni ciklus neće imati efekata na makroekonomsku stabilnost. Stabilnost ekonomije je neutralna u odnosu na sistematsku reakciju monetarne politike na poslovni ciklus.	Odbacivanje kejnzijanske ekonomske politike države u formi anticipirane (sistematske) monetarne politike koja nema efekata na realna ekonomska kretanja i nisu efikasna u prevazilaženju cikličnih padova ekonomske aktivnosti.
Nepostojanje uticaja poreza i budžetskog deficita na potrošnju (Rikardo – Barova teorema ekvivalencije)	Reprezentativno domaćinstvo (potrošač) na državne obaveze gleda kao na buduće obaveze, a ne kao na imovinu. Zbog toga su transferi neutralni u uticaju na trenutnu potrošnju.	Odbacivanje kejnzijanske ekonomske politike u vođenju fiskalne politike u formi fiskalnog impulsa koji nemaju efekata na ukupnu agregatnu tražnju jer se privatna štednja povećava u očekivanju budućih viših poreza.

⁵⁵ Prašćević (2014), str. 22-23.

Primena Nove klasike u makroekonomiji podrazumeva sledeće: 1) problem vremenske nekonzistentnosti, 2) neefikasnost ekonomske politike, 3) hipoteza o prirodnoj stopi, 4) savršeno neelastična krive agregatne ponude, 5) prihvatanje Rikardo-Barove teoreme ekvivaletnosti. Ovi postulati su bili važni, kao i korišćenje zajedničke metodologije koja se zasniva na „mikroekonomskim osnovama makroekonomije” za uspon radikalnog anti-kejnzijanizma u makroekonomiji koji je bio naglašen u glavnom toku makroekonomije. Džordž Akerlof ukazuje na sledeće „neutralnosti” na kojima počiva savremena makroekonomija,⁵⁶ a koji dovode do radikalnih anti-kejnzijanskih zaključaka (tabela 1).

Navedeni postulati su dovedeni u pitanje poslednjom Velikom recesijom (2007-09), kao i usporenim oporavkom koji je ovu recesiju pratio. Tada su došli do izražaja svi nedostaci ovih „neutralnosti,” kao i njihov anti-kejnzijanski sadržaj. U njima je jasno odricanje od Kejnsovog nasleđa: prihvatanje klasičarskog zahteva za uvođenjem racionalnosti, hipotetičko-deduktivnog apstraktnog pristupa u modeliranju ponašanja pojedinaca koji određuju i makroekonomske rezultate i makroekonomska kretanja. Dolazi do razvoja dinamičkih modela koji su u obzir uzimali ponašanje „reprezentativnog subjekta,” ali se nameće pitanje da li se može govoriti o univerzalnom ponašanju „reprezentativnog subjekta” koje se u makro modelu agregira, bez uzimanja u obzir stvarnih motiva koji karakterišu pojedince, kao i specifičnih normi koje na njih utiču.

Izvesno unapređenje se čini u modelima Novih kejnzijanaca ali ne i uključivanjem specifičnih normi ponašanja, već se to odnosi na uključivanje različitih oblika tržišnih rigidnosti koji ometaju formiranje optimalne ravnoteže. Kreatori ekonomske politike maksimiziraju korisnost, ne uzimajući u obzir kako bi trebalo ili ne bi trebalo da se ponašaju, odnosno ne uzimajući u obzir norme. Zbog toga se navedene neutralnosti, čak i u rigoroznim stohastičko-dinamičkim modelima opšte ravnoteže ne mogu primeniti.

Norme kao društvene kategorije zahtevaju da se konvencionalna ekonomska analiza dopuni sociološkim konceptima koji bi pružili bihervioristički pristup (promena pretpostavke o racionalnom ekonomskom ponašanju, na kome počiva moderna makroekonomija). Nova analiza na kojoj bi počivala makroekonomija bi u obzir morala da uzme pored normi i institucije, uključujući i stepen njihove razvijenosti i njihovu evoluciju, jer one opredeljuju ponašanje ekonomskih subjekata, kao i kreatora ekonomske politike. Umesto toga,

---

⁵⁶ Akerlof (2007), str. 5-36.

neoliberalna paradigma i na njoj zasnovana makroekonomija u obzir uzimaju samo jednu instituciju – tržište. To predstavlja veliko pojednostavljenje stvarnosti koje dovodi do preteranog pojednostavljenja u procesu modeliranja.⁵⁷

4. IZAZOVI NEOLIBERALIZMU I GLAVNOM TOKU MAKROEKONOMIJE

Dominacija neoliberalizma nije išla glatko u proteklim decenijama. Najviše su je u pitanje dovodile ekonomske recesije i različite ekonomske krize. Među značajnijima je bila finansijska kriza u Aziji (Istočnoazijska ekonomska kriza, otpočela krajem 1997. godine), ali i dužničke krize tokom 1980-ih. Ipak, najznačajniju pretnju globalnom ekonomskom sistemu imala je Velika recesija 2007-09, kao i usporeni ekonomski oporavak (era sekularne stagnacije) tokom koga su do izražaja došli značajni ekonomski problemi, prvenstveno problemi javnih finansija, ali i nedovoljne zaposlenosti, slabe ekonomske aktivnosti, problemi nejednakosti u raspodeli u okviru najrazvijenijih ekonomija.

4.1. Izazov Velike recesije (2007-09) i decenije sporog oporavka

Velika recesija (2007-09) bila je najduža i najoštrija recesija u posleratnom periodu koju je karakterisao najveći pad dohotka, potrošnje, investicija i rast nezaposlenosti. Zbog toga su se tokom njenog trajanja javljali strahovi da će se pretvoriti u ekonomsku depresiju, sličnu onoj iz 1930-ih. Do toga ipak nije došlo, prvenstveno zbog preduzetih mera ekonomske politike koje su dobro poznate kao kejnzijanske kontraciklične mere ekonomske politike. Za to se može zahvaliti napretku u oblasti makroekonomije (znanjima o cikličnim fluktaucijama, determinaciji dohotka i zaposlenosti).

Što se tiče same recesije ona je, makar u SAD-u, u kojoj je i nastala, imala tipične karakteristike. U početku, do sredine 2008. godine, nije bila oštra (mereno padom dohotka – GDP-a ili rastom stope nezaposlenosti), nakon čega je sledio značajan pad sve do drugog kvartala 2009. godine, kada dolazi do usporenijeg pada, dok u junu 2009. godine recesija u SAD-u dostiže dno ciklusa.⁵⁸

---

⁵⁷ Prašćević (2014), str. 25-26.

⁵⁸ Prašćević (2014), str. 47.

Razlike u dva naučna toka makroekonomije (kejnzijanskom i klasičarskom) došla su do izražaja i po pitanju ove recesije i to u objašnjenjima uzroka, kao i načina za prevazilaženje globalne recesije (2007-09). Kejnzijanci uzroke ovako duboke recesije vide u deregulaciji i ekspanziji finansijskih tržišta, neadekvatnoj ulozi države u funkcionisanju ekonomskog sistema zasnovanog na tržištima koja su se pokazala kao rigidna. Obnavlja se u makroekonomskoj misli interesovanje za revolucionarne koncepte Kejnlsa izložene u njegovoj *Opštoj teoriji*. Naročito se to odnosi na njegov koncept fundamentalne neizvesnosti i inherentne nestabilnosti kapitalističkog sistema. Posebnu pažnju pobuđuje post-kejnzijanska makroekonomija, koja nikada nije prihvatila ni jedan oblik konsenzusa – ni neoklasičnu sintezu, ni novu neoklasičnu sintezu, smatrajući ih u osnovi pobedom klasičara i izdajom Kejnsovog dela.

U praktičnom domenu, ekonomisti se vraćaju preporukama kejnzijanaca o načinima za prevazilaženje ekonomskih recesija. S druge strane klasičari, iako mnogo tiši od kejnzijanaca tokom recesije, njene uzroke nalaze u greškama monetarne i fiskalne politike vođene u SAD-u od 2001. godine. Oni ukazuju na značaj odstupanja od pravila u vođenju monetarne politike, do čega je došlo zbog suviše agresivnog i nepotrebnog odgovora Federalnih rezervi na blagu recesiju koja je SAD pogodila tokom 2001. godine.

Bez obzira na razlike u objašnjenjima uzroka ove recesije, uočljivo je vraćanje kejnzijanskim preporukama za povećanje agregatne tražnje, a s obzirom da je recesija značila pad globalne agregatne tražnje. Fiskalna stimulacija je trebalo da bude obimna da bi se nadoknadilo smanjenje privatne tražnje, da dovoljno dugo traje zbog neizvesnog trajanja recesije, da bude diversifikovana i održiva u srednjem roku, kao i da otkloni moguće negativne posledice na kretanje u visini kamatnih stopa na finansijskim tržištima, kao i posledice po ličnu potrošnju. To se obezbeđivalo odgovarajućom monetarnom ekspanzijom. Privremeno je i *Međunarodni monetarni fond* odstupio od svoje dugoročne politike stabilnih javnih finansija odobravajući zemljama više deficite državnog budžeta. Dakle, od jeseni 2008. godine prisutna je dominacija kejnzijanaca, tokom naredne dve godine, a klasične kejnzijanske mere podsticanja agregatne tražnje bile su udružene sa merama za povećanje finansijske stabilnosti i šire pomoći finansijskom sektoru. To znači odustajanje od monetarnog i fiskalnog konzervativizma koji je bio preporučivan u decenijama koje su prethodile globalnoj recesiji.

Recesija je u pitanje dovela sledeće važne postulate na kojima je počivala dotadašnja ekonomska politika i glavni tok makroekonomske misli:

1. makroekonomske fluktuacije za koje se smatralo da su uspešno stavljene pod kontrolu, postale su značajan makroekonomski problem,